

УДК 378.091.2:78.03

СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ У КОМПОЗИТОРСЬКО-ВИКОНАВСЬКІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Стратан-Артишкова Т. Б.

У статті розкривається значущість використання синтезу мистецтв у процесі композиторсько-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, подаються методи формування емпатії як критерію сформованості композиторсько-виконавської майстерності майбутніх фахівців.

Ключові слова: музично-педагогічна освіта, композиторсько-виконавська підготовка, синтез мистецтв, емпатія, майбутній вчитель музичного мистецтва.

В статье раскрывается значимость использования синтеза искусств в процессе композиторско-исполнительской подготовки будущего учителя музыкального искусства, подаются методы формирования эмпатии как критерия сформированности композиторско-исполнительского мастерства будущих специалистов.

Ключевые слова: музыкально-педагогическое образование, композиторско-исполнительская подготовка, синтез искусств, эмпатия, будущий учитель музыкального искусства.

The article reveals the role of synthesis of arts in the process of composer-performer training of future music teachers and offers methods of forming empathy as a criterion of composing-performing skills in future specialists.

Key words: pedagogical musical education, composer-performer training, synthesis of arts, empathy, future music teacher.

Постановка проблеми. Основним орієнтиром мистецької та музично-педагогічної освіти є спрямованість на гуманістичні цінності, основним завданням – підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, здатних до творчої самореалізації, самовияву й самоствердження у життєтворчості і життєдіяльності.

Система освіти, зазначає академік І. А. Зязюн, створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини [4, с. 10].

Сучасна вища музично-педагогічна освіта України має значні здобутки в галузі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, численні й вагомі за теоретичними й практичними результатами надбання, спрямовані на розвиток духовно-творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва. У наукових працях А. Авдієвського, А. Болгарського, Е. Бриліна, Н. Гузій, Н. Гуральник, Л. Гусейнової, О. Дем'янчука, В. Дряпкі, А. Козир, Л. Масол, О. Михайличенка, О. Олексюк, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, Л. Паньків, А. Растригіної, О. Ростовського, О. Рудницької, Т. Рейзенкінд, Г. Ципіна, В. Черкасова, Г. Шевченко, О. Щолокової, Ю. Юцевича та ін. порушуються й розв'язуються проблеми розвитку творчої особистості, її здатності осмислювати, сприймати, інтерпретувати, здійснювати і встановлювати художній діалог з автором твору і художніми образами, під впливом яких "безпосередні почуття переходять в естетичні, духовні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний акт осягнення світу та самопізнання власної індивідуальної сутності" [10, с. 98].

Потреби сучасної практики зумовлюють доцільність обґрунтування якісно нових можливостей у змісті й організаційно-методичному забезпеченні навчального процесу в системі вищої музично-педагогічної освіти, пов'язаних з підготовкою майбутніх фахівців, здатних до творчої самореалізації, самовияву і самоствердження у життєтворчості і життєдіяльності. Розв'язання цього завдання уможлиблюється на основі орієнтації у процесі професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва на композиторсько-виконавську підготовку, котра містить потужний ціннісно-особистісний і духовно-творчий потенціал, ґрунтується на гуманістичних засадах і є універсальним джерелом формування світоглядних уявлень та

ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, духовної культури особистості, в якій знаходить віддзеркалення єдність особистостей, їх спільне прагнення до Істини, Добра, Краси [8].

Мета статті: розкрити значення використання синтезу мистецтв у композиторсько-виконавській підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Основний зміст статті. Слушним є вислів Л. Масол про те, що цілісність світу має опанувати цілісна людина і що "інтегральним центром особистості, що створює ядро світогляду, є духовно-творча константа, яка постійно збагачується, "опромінюється" різноманітними впливами [7, с. 58]. Тому композиторсько-виконавська підготовка як інтеграційне утворення визначає цілісність, унікальність і неповторність особистості, є потужним джерелом формування світоглядних позицій та ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музичного мистецтва, культури художнього сприйняття, професійно значущих особистісних якостей, що виявляються у процесі власного творення. Кожен, стверджує Б. Асаф'єв, хто у будь-якому виді мистецтва створив хоча б частинку свого, буде відчувати, любити і розуміти це мистецтво глибше й органічніше [1].

Складний процес композиторсько-виконавської творчості, що пов'язаний з процесами художнього сприйняття-інтерпретації, зумовлюється здатністю майбутнього вчителя музичного мистецтва адекватно відтворювати психологічну модель художнього образу, творчо осмислювати життєвий матеріал, самостійно розв'язувати творчі завдання, встановлювати художній діалог, виявляти авторську спроможність, здатність до творчого пошуку і самовияву через власну художньо-інтерпретаційну версію, розуміння на цьому підґрунті свого "Я".

У процесі самотворчості, здатності втілити оригінальний художній задум у відповідну звукову форму, спроможності бути перформативним – неповторним і виразним у його презентації, залучити до співтворчості інших студентів, виявляється творче самовираження особистості, її індивідуальна світоглядна концепція, висока культура художнього сприйняття, глибока ерудованість й інтелектуальність, здатність до емпатії (емоційних переживань і співчуттєвої ідентифікації), розвиненість рефлексії (самоусвідомлення себе як суб'єкта художнього спілкування, міжособистісного спілкування, як індивіда в цілому), розуміння і пізнання свого "Я".

Одним із положень психології мистецтва є теза про те, що в процесі художнього сприйняття здійснюються психологічні перетворення, аналогічні авторським у процесі створення твору [2]; душа сприймає того, хто "зливається" з душою автора, і що саме у цьому поєднанні і є головна приваблювальна сила та властивість мистецтва, коли "Я" автора зливається з "Я" всіх, хто сприймає. Звідси стає зрозумілим значущість композиторсько-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, в процесі якої відбувається особлива активізація свідомості через власне відтворення цінності буття засобами специфічної мови музичного мистецтва. Процес власного творення не тільки збагачує майбутніх фахівців життєвим і художнім досвідом, а й спонукає їх до ціннісного переживання, що становить важливий компонент їхньої світоглядної і гуманістичної позиції.

Процес композиторсько-виконавського творення передбачає володіння автором різними асоціативними зв'язками (від локальних до міжсистемних), які мають важливе значення в процесі творення та інтерпретації, забезпечують адекватне відтворення психологічної моделі художнього образу, збуджують й активізують всі елементи свідомості особистості: пам'ять, уяву, емоції, фантазію, увагу, допомагають засвоїти й "декодувати" специфічну мову мистецтва. Наявність художньо-образних асоціацій свідчить про більш глибокий і творчий характер процесу художнього творення, характеризує розвиток і глибину емоційно-розумової сфери автора музичного твору, адже чим більше наочних уявлень виникає у суб'єкта художнього спілкування, тим повнішим і багатшим виявляється його суб'єктивний зміст, внутрішня сутність, тим досконаліше й глибше стає процес сприйняття-інтерпретації. Тому використання синтезу мистецтв у процесі композиторсько-виконавської підготовки студентів набуває особливої значущості.

Здійснити це завдання покликаний курс "Музичне мистецтво в контексті художньої культури", котрий впроваджений у навчальний процес музичного відділення мистецького факультету КДПУ імені Володимира Винниченка. Авторський курс "Музичне мистецтво в контексті художньої культури" містить лекції, практичні

заняття, самостійну творчу роботу студентів й умовно розподіляється на етапи (ціннісно-мотиваційний, художньо-інтерпретаційний, творчо-проектувальний, рефлексивно-оцінювальний), що відповідають застосованим формам і методам роботи та спрямовуються на формування внутрішніх компонентів процесу композиторсько-виконавської творчості, зокрема здатності до емпатії, котра, екстраполюючись у площину професійної підготовки, виступає якісною характеристикою творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва і є критерієм сформованості композиторсько-виконавської майстерності майбутнього фахівця.

Під час вивчення дисципліни студенти мають усвідомити, що на всіх етапах художнього розвитку у процесах інтеграції та диференціації різновидів художньої творчості важливу роль відіграло музичне мистецтво. Доповнюючись неповторними ознаками інших видів мистецтва, музика відтворювала світоглядні позиції художньої епохи і композитора, гармонійно й цілісно впливала на внутрішній світ людини, спрямовуючи її ціннісно-особистісну сферу і творчо-діяльнісний потенціал. Так, наприклад, розкриваючи інтеграційні та диференціювальні тенденції різновидів мистецтва кінця ХХ століття й зосереджуючи увагу на творчості Лесі Дичко, підкреслюємо, що твори композитрки характеризуються глибоким емоційним змістом, багатою гамою людських переживань, своєрідністю й інтеграційністю художнього мислення, котрі виявилися в органічному взаємозв'язку народних джерел і сучасних форм композиторського письма, поєднанні різних типів багатоголосся – народно-підголоскової поліфонії (гетерофонія) з контрастними й класичними формами імітаційної поліфонії. Тісний зв'язок слова як носія певної "емоційної інформації" (М. Гордійчук) і музичної інтонації набуває значущості не тільки у вокальних композиціях [таких, як "Ніч темна і тиха була", "На човні" на слова Лесі Українки, "вокальному триптиху" ("Матері", "Сон", "Знов повіяло в душу весною") на слова П. Грабовського, вокально-симфонічному творі "Думка" на слова Т. Шевченка, "живописних" камерно-вокальних циклах "Пастелі" й "Енгармонійне" на слова П. Тичини, кантаті "Червона калина", що побудована на народних піснях, хорових палітрах "Поява місяця", "Сонячний струм" на слова японських поетів Охара Токо і Басьо, кантатах "Чотири пори року", "Карпатська кантата", "Сонячне коло", "Весна", "Здрастуй, новий добрий день"], а й у програмних інструментальних творах Лесі Дичко, у яких метод симфонічного мислення, здатність автора до художнього узагальнення, дають змогу глибоко проникнути в сутність твору, емоційно й адекватно відтворити його художньо-образний зміст. Такими є художні діалоги, що створюються між вокально-симфонічними фантазіями-поемами й полотнами художників-класиків ХІХ ст.: "Над вічним спокоєм" і "Весна. Велика вода" І. Левітана, "Лісові далі" І. Шишкіна, "Килим-самоліт" В. Васнецова, "Ранок стрілецької страти" В. Сурикова; балетні "Метаморфози", у яких установлюється діалог із внутрішнім світом художника. "Левітаніана", що заснована на принципах музичного диптиха, складається з двох творів – "Над вічним спокоєм" і "Весна". Перший твір характеризується стриманістю й суворістю звучання, похмурістю колориту, речитативністю й монологічністю, що досягається низькими регістрами струнних інструментів (віолончелей і контрабасів), ледь чутним звучанням челести, арфи й поодиноких ударів тамтама, м'яким пастельним колоритом англійського ріжка, що уможливорює поринути в давнину, відчути настрій, що виникає в процесі споглядання живописних полотен художника. Контрастна за настроєм "Весна" сповнена життєвої сили й сонячного сяйва. Ніжно й одухотворено звучать засурдинені скрипки й віолончелі. Розлогість, відкритість, емоційність музичних інтонацій нагадує музичні теми С. Рахманінова (кантата "Весна", романс "Весняні води"), С. Прокоф'єва (теми із VII симфонії). Своєю картинністю вражає п'єса "Лісові далі" (за І. Шишкіним), яка в першій редакції була написана для хору *a capella* (без слів), що мав імітувати музику природи, у якій засобами музичної виразності (трелі струнних, використання характерних для народного багатоголосся паралелізмів) відтворюється "пісня лісу", як її слушно назвав М. Гордійчук, із своєю своєрідною мовою, шелестом листя, томливим подихом і дощовими краплями. Казковим колоритом сповнена п'єса "Килим-самоліт", слухаючи яку згадуєш фантастичні образи М. Мусоргського, шабаш відьм із симфонічної сюїти "Ніч на Лисій горі"; "Бабу-Ягу" й "Кікімору" А. Лядова; "Політ джмеля" М. Римського-Корсакова ("Казка про царя Салтана"); сцену викрадення Людмили Чорномором з опери М. Глінки "Руслан і Людмила". Картини

моря, яке хвилюється, мертве місто, зіркове небо, стрімкий політ чарівного килима майстерно розкривається відповідним інструментальним колоритом, фактурою інструментального письма (хроматичні пасажі дерев'яних духових інструментів, глісандо струнних інструментів, холодні флажолети скрипок й альтів, використання руху паралельними квартами й цілотнового звукоряду (флейта, челеста, скрипки, альти) сприяють конкретизації художньої образності. Фантазія "Ранок стрілецької страти" (за В. Суріковим) змальовує історичну епоху Петра I, яскраво відтворює образ приречених до страти стрільців як носіїв прогресивної сили цієї епохи.

Художньо-стильовий і музично-теоретичний аналіз музичних творів супроводжується демонстрацією відповідних репродукцій, що посилює ефект художнього сприйняття-інтерпретації й сприяє встановленню повноцінного художньо-педагогічного діалогу. За таким принципом подається творчість інших українських композиторів, зокрема М. Леонтовича, К. Стеценка, І. Шамо, Л. Ревуцького, у творчості яких яскраво виявився синтез різних видів мистецтва.

Використання синтезу мистецтв у процесі вивчення фахових дисциплін, знання художньо-стильових особливостей розвитку художньої культури, її інтеграційних та диференціювальних тенденцій, "інтонаційного словника" епохи, художньо-стильових особливостей композиторських шкіл, митців, окремих творів, розуміння художнього образу в єдності змісту і форми, використання методу художніх аналогій і музично-теоретичного аналізу сприяють розвитку загальнохудожньої ерудованості, асоціативних уявлень, здатності осмислювати організацію художнього матеріалу, розуміти виразний сенс художньої інтонації, встановленню полілогу в процесі композиторсько-виконавської творчості майбутніх учителів музичного мистецтва.

Література

1. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б. Асафьев. – М.–Л., 1965. – С. 98.
2. Басин Е. Я. Психология художественного творчества (Личностный подход) / Е. Я. Басин. – М. : Знание, 1985. – 64 с.
3. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский ; под ред. М. Г. Ярошевского. – М. : Педагогика, 1987. – 345 с.
4. Зязюн І. Естетичні засади розвитку особистості / І. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості : монографія. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 14.
5. Крымский С. Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации / С. Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21–28.
6. Ильенков Э. В. Об эстетической природе фантазии / Э. В. Ильенков // Вопросы эстетики. – М. : Искусство, 1964. – Вып. 6. – С. 46–92.
7. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика / Л. М. Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
8. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.
9. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
10. Рудницька О. П. Світоглядна функція мистецтва / О. П. Рудницька // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 3. – 115 с.